

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KYSLENKO Dmytro Petrovych – PhD in Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Tactical and Special Training of the Institute of Department of State Guard of Ukraine of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Circle of scientific interests: professional preparation of future is specialists of protective activity and safety.

*Рецензент – д. п. н. професор Анісімов В. М.
Стаття надійшла до редакції 12. 09. 2018 р.*

УДК 373.3.091.33-027.22:78

КУРКІНА Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail: sneghana28@gmail.com

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності теми Розвиток сучасної освіти, формування педагогічних й організаційних засад Нової української школи, зумовлюють нові завдання, що стоять перед керівниками й педагогічними колективами загальноосвітніх навчальних закладів. Реалізація цих завдань багато в чому залежить від особистості кожного вчителя, діяльність якого повинна бути спрямованою на формування духовності й культурних цінностей кожного учня.

Відомо, що періоди оновлення та реформування у освітній галузі безпосередньо впливають на перебудову світогляду й мислення людей, особливо йдеться про учнівську молоддь. Очевидним є те, що місія вчителів початкової школи й зокрема культурологічних дисциплін є виключною в процесі виховання малечі, прищепленні позитивних смаків і життєвих установок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблема розвитку творчих якостей особистості є актуальною й досліджувалася на різних етапах історії педагогічної науки. Отже, з вивченням різних аспектів творчого розвитку особистості пов'язані науково-теоретичні дослідження в галузі педагогіки й психології відомих вітчизняних учених і педагогів такі як Т. Артем'єв, Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Кабалевський, В. Крутецький, Н. Лейтес, Б.Теплов та інших. У роботах вищевказаних учених розкривається специфіка розвитку творчих здібностей і творчої обдарованості дітей різного віку, а саме поняття «творчі здібності» тісно пов'язане з поняттям «творча діяльність».

Окрім того, аналізуючи процес розвитку музичних здібностей, уявлень, умінь та навичок ми вивчали дослідження й досвід педагогів-музикантів: І. Алексєєва, Л. Ауєра, Л. Баренбойма, М. Давидова, Г. Нейгауза,

М. Ризюля, А. Шахова та інших. У дослідженнях з теорії та методики навчання музики й музичного виховання авторів І. Барановської, Т. Борисенка, Б. Бриліна, В. Гапон, Л. Іванової, В. Ланченко, Л. Паньків, Л. Руденко та інших проаналізовано шляхи формування в учнів різних вікових категорії інтересу до музикування, виконавської діяльності, підготовки дітей до сприймання інструментальної музики, оцінювання та інтерпретації музичних творів, методики навчання гри на різних інструментах, розвитку творчої активності дітей на уроках музичного, образотворчого мистецтва й художньої культури й організації колективної інструментальної творчості учнів різного віку.

Однак, незважаючи на достатній обсяг новітніх і класичних, широко відомих праць з питань музичної педагогіки, проблеми вивчення особливостей творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку в процесі колективного музикування є недостатньо висвітленою і ще не знайшла достатнього обґрунтування у науковій літературі.

Метою статті є вивчення психологічних аспектів творчого розвитку учнів молодшого шкільного віку, обґрунтування ефективних форм організації колективного музикування на уроках музичного мистецтва, які здатні не лише вдосконалювати певні музичні здібності учнів, а головне, сформулюють у майбутньому гармонійну, духовно багату особистість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Таким чином, актуальність питань пов'язаних з налагодженням колективного музикування на уроках музичного мистецтва в початкових класах загальноосвітньої школи є очевидною. Розглядаючи психологічні особливості творчого розвитку молодших школярів, багато дослідників звертають увагу на важливість

формування здібностей дитини в процесі різних видів діяльності.

С. Гончаренко в своєму «Українському педагогічному словнику» визначає здібності як «стійкі індивідуальні психічні властивості людини які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як людський індивід вчиться, набуває певні знання, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства... Природною основою здібностей є задатки. Сукупність здібностей називається обдарованістю [4]. На думку психологів-дослідників для формування будь-якої здібності необхідна діяльність, що вимагає розвитку й вдосконалення цієї здібності й не може без неї здійснюватися. Тому здібності, що є необхідними для занять мистецтвом, зокрема музикою, необхідно формувати й розвивати в процесі художньо-творчої діяльності.

Відомо, що формування й розвиток музичних здібностей зазвичай, починає здійснюватися в дошкільних дитячих установах під час ігор, занять музикою, театралізаціями тощо. Для малят музичне мистецтво є самим доступним і природним видом сприймання й пізнання світу через художні образи, тому що образна природа мистецтва й творчої діяльності збігаються із синкретизмом і образністю мислення дитини-дошкільника. Зауважимо, що художньо-образне сприймання дорослої людини є пов'язаним із враженнями дитинства, які є настільки глибокими й сильними, що здатні впливати на свідомість протягом подальшого життя.

Отже, школа повинна лише підхопити і продовжити вже розпочату в дошкільних дитячих установах роботу з розвитку творчих імпульсів, задатків, любові до музики, потягу до прекрасного. Музикознавець і педагог Л. Баренбойм з цього приводу зазначав, що «Основною умовою розвитку творчих здібностей є ранній початок занять творчістю, повна свобода творчості, створення середовища й системи відносин та умов для розвитку індивіда» [1].

Будь-яка творча діяльність, на думку вчених, розвиває здібності на основі наявних задатків, а задатки, як відомо, у дітей одного й того ж самого віку виявляються часто різними як кількісно так і якісно. Так, видатний вітчизняний психолог, засновник школи диференціальної психології Б. Теплов, визначав здібності як індивідуально-психологічні особливості особистості, наявність яких є необхідною для успішного виконання продуктивної діяльності або її освоєння, також їх не можна ототожнювати із знаннями, уміннями, навичкам [6].

Л. Виготський відзначав, що важливою сферою розвитку багатьох психічних функцій є мистецтво, що є обумовленим природним ходом еволюції людини. Мистецтво, на думку вченого, є найважливішим чинником виживання людської популяції, воно виконує чимало важливих функцій у соціумі й житті окремих індивідуумів [3].

Таким чином, аналізуючи наукові праці й досвід педагогів і психологів ХХ століття, співставляючи цей безцінний доробок з реаліями сьогодення, можна дійти до висновку, що основною метою сучасної освіти виступає формування загальної культури дітей, що базується на розвитку творчих здібностей й інтересі до художньої діяльності. Слід також зазначити, що перед сучасною педагогікою ХХІ століття стоїть проблема формування універсальної особистості, що гармонійно сполучає в собі як емоційне, так і раціонально-інтелектуальне.

У вітчизняній педагогії й психології процес розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку досить добре вивчений. Дослідження у галузі фізіології показують, що мозок дитини у цей період інтенсивно збільшується. Для розвитку мозку велике значення має різноманіття й інтенсивність функціонування вже існуючих структур, а також стимулювання до утворення нових. Однак, необхідною умовою для успішного формування творчої активності є підкріплення даного процесу відповідними стимулами з опорою на оптимальні умови.

У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених відзначається, що класична система освіти є побудованою у такий спосіб, що у суб'єктів освітнього процесу розвивається переважно ліва півкуля головного мозку. Тобто дітей змалку вчать мислити логічно, часом, на жаль, це відбувається за рахунок розвитку образного мислення, формування уяви, фантазії, інтуїції. Такий підхід значно обмежує процес розвитку особистості, робить його однобічним. Не випадково вітчизняний психолог і філософ С. Рубінштейн писав: «Настав час відновити чуттєвість у її правах! Почуттєве пізнання є вихідною формою пізнання» [5, с. 96].

Американські дослідники були у числі перших, хто звернув увагу на особливості роботи півкуль головного мозку людини. Психологи проводили численні експерименти, у ході яких було встановлено чотири типи мислення:

- мислення з перевагою лівої півкулі (формуються переважно логіка й аналіз);
- мислення з перевагою правої півкулі (розумовим процесом рухають емоції, інтуїція й образи);
- змішане мислення (рівною мірою є

активною як права так і ліва півкуля, кожна з яких включається в потрібний момент);

– інтегроване мислення (ліва й права півкуля працюють одночасно).

Водночас дослідники підкреслювали, що серед виділених типів мислення немає гарних і поганих, більш або менш ефективних, навпаки кожен має свої переваги й недоліки.

Останнім часом більшість учених й педагогів-практиків надають значення розвитку мислення правої півкулі, не зменшуючи, звичайно, значення лівої півкулі головного мозку. На їхню думку, перевагу діяльності правої півкулі можна констатували тоді, якщо людина покладається на інтуїцію при прийнятті рішень, довіряє своїм почуттям і відчуттям, не прагне до лідерства й керування. Також психологи зазначають, що у такої людини музика здатна викликати надзвичайно сильні переживання, а кінофільм – сильні емоції. Перевага ж лівої півкулі спричиняє роботу такого типу мислення, яке навпаки надає людині імпульс бути лідером і організатором. При цьому їй не складно виголосити переконливу промову, проаналізувати будь-яку проблему, винести правильне рішення.

Саме тому організація педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку повинна будуватися таким чином, щоб різні види мислення були задіяними рівномірно: логічне, художньо-творче, візуальне, слухове, вербальне тощо. Шкільна програма повинна бути збалансованою таким чином, щоб якомога більше працювали одночасно права й ліва півкулі, оскільки самою природою обумовлена подвійність діяльності мозку людини.

Відомо, що в одних людей краще розвинена права півкуля мозку, що забезпечує образне мислення, а в інших – ліва півкуля, що відповідає за логічне мислення. Ця теорія є спрощеною й неоднозначною, тому вона безліч разів зазнавала наукової критики, однак у свідомості сучасної людини міцно закріпилося поняття, що наявність схильності людини до творчості або навпаки до логіки прямо залежать від переваги діяльності правої або лівої півкуль. Насправді ж це відбувається, на думку дослідників, у здібностях людини, у їхньому характері й схильностях до тієї чи іншої діяльності. Прийнято вважати, що «широта інтересів, багатство духовних запитів і нахилів, загальний інтелектуальний кругозір – все це свого роду психологічні параметри особистості, що визначають її внутрішню змістовність, її значимість» [7, с. 23].

Варто враховувати, що творчість молодших школярів є важливо не саме по собі, а в тій мірі, у якій вона сприяє розвитку діяльності дитини, формуванню її позитивних

особистісних якостей. У розвиваючій творчій діяльності розвиваються і здібності, причому важливого значення набуває активізація творчої уяви. Як джерело уяви в педагогічній науці й практиці розглядаються різні види діяльності: ігрова, художня, музична, конструктивна.

Сучасні дослідники, що розробляють теорію і практику мистецької педагогіки науково обґрунтували й реалізували на практиці цикл творчих завдань покликаних розвивати творчу уяву школярів на уроках культурологічної спрямованості з певною послідовністю (циклічністю). Серед них:

– завдання, засновані на сприйнятті мистецтва, а також ті, що сприяють збільшенню впливу на внутрішній світ особистості, її емоційну сферу;

– завдання, що сприяють формуванню асоціацій: образних, зорових, значенневих, рухових;

– завдання, що активізують розвиток художньо-образних уявлень;

– моделі творчих завдань, спрямованих на розвиток мотивів самовираження в художньо-творчій діяльності. В основі завдань – ставлення учнів до мистецтва, комунікативна позиція як форма художнього спілкування, що детермінує якісно своєрідний спосіб організації творчої діяльності. Таким чином, виявлений цикл відкриває нові можливості педагогічних шляхів розвитку художньо-творчої уяви школярів.

Водночас із цим педагоги-музиканти зазначають, що для ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів важливим фактором є організація музичних занять із чергуванням різних форм художньої діяльності, серед яким усім відомі традиційні форми, такі як: сприймання музики, вокально-хорова робота, колективне інструментальне музикування. Беззаперечно, що «музичний інструмент – це знаряддя за допомогою якого розвивається музикальність й загалом музична культура дітей [7]. Відзначаючи важливість розвитку дітей у процесі інструментального музикування, психологи наголошують на особливому значенні дрібної моторики рук і пов'язують даний процес із розвитком мови. Це обумовлене у першу чергу тим, що зони головного мозку, котрі є відповідальними за проєкцію кистей рук, розташовані поруч із зоною, що є відповідальною за розвиток мовних навичок.

Нагадаємо, що питання про включення музичних інструментів у процес творчого розвитку молодших школярів підіймався у музичній педагогіці неодноразово. Однак дане питання залишається актуальним й дотепер. Зараз існує досить велика кількість музичних інструментів різних моделей і модифікацій, які

можливо застосовувати із дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку в процесі занять музикою. Але інструменти з чітко фіксованою звуковисотністю, такі як металофони, трикутники, на думку фахівців, не сприяють рішенню основних завдань музичного виховання. Існують також педагогічні розробки по впровадженню в процес музичних занять блок-флейти. Однак освоєння даного інструмента, на думку вчителів-практиків, більш підходить для навчання у музичних школах. Музикування ж на блок-флейті у межах уроку музичного мистецтва у загальноосвітній школі на початковому етапі є процесом не виправдано складним для дітей з неформованою мотивацією і досить різномірними музичними здібностями.

У останній третині ХХ століття вітчизняна музична педагогіка обґрунтовувала використання сопілки для ефективного вирішення проблеми музично-творчого розвитку учнів за допомогою колективного інструментального музикування. Багато педагогів-практиків застосовували цей інструмент на уроках музики, доводили, що опанування сопілки є доступною майже кожній дитині. Колективне музикування дітей на сопілках було надзвичайно розповсюдженим явищем в школах радянської України у 80-х роках ХХ століття. Вчителі музики здебільшого розглядали навчання гри на даному інструменті як вступну сходинку у світ музики, як засіб розвитку загальних музичних здібностей дитини.

Слід зазначити, що гра на сопілці задіює в роботу одночасно обидві руки, активізуючи діяльність головного мозку в цілому, тобто включаючи в роботу як праву так і ліву півкулі. Пропонована педагогами-ентузіастами арт-терапевтична, корекційно-розвиваюча методика гри на сопілці повністю вбирає в себе всі необхідні види музичної діяльності, не має протипоказань.

Педагоги й музиканти зауважують, що грати на духовому музичному інструменті, зокрема на сопілці може будь-яка дитина. Гра на сопілці якнайкраще розвиває музичний слух й підвищує якість інтонування, покращує музичну пам'ять і вокальне дихання. До того ж заняття музикою є альтернативою по відношенню до дитячої електронної залежності. Навіть лікарі зазначають, що гра на духових інструментах – це в першу чергу активна дихальна гімнастика, яка сприяє загальному оздоровленню дитячого організму.

Розвиток дрібної моторики і координації рухів пальців, масаж їхніх кінчиків, робота м'язів губ і ротоглотки сприяє покращенню мовлення, більш швидкому навчання читання, письму, лікуванню дисграфії. Вчителі початкової школи відзначають

прогресивні зміни в цій галузі у дітей, котрі музикували на сопілках на уроках музичного мистецтва. Учні є більш зосередженими й уважними, помітно прискорюється їхній розумовий розвиток, значно підвищується працездатність й інші показники.

Методика навчання гри на сопілці розрахована на заняття дітей в умовах класу-оркестру. В процесі такої роботи вчитель музики поєднує індивідуальну й колективну форми роботи. У такий спосіб діти долучаються до активного музикування, грають і співають народну і написану композиторами музику, виконують простіші теми з класичних творів. З цього видно що гра на сопілці – це простота, доступність і результативність. Як правило, діти відчують позитивні емоції від спілкування з музикою в процесі колективної гри на сопілці з перших уроків саме завдяки простоті з якою можливо опанувати цей інструмент.

Значимо також, що через розвиток регуляції довжини вдиху й видиху, чого вимагає гра на усіх духових інструментах, захоплююче й непомітно проходить робота з емоційним станом дитини, оскільки короткий вдих і довгий видих – це найпоширеніший, рекомендований як традиційною так і східною медициною засіб для зняття нервових перевантажень й саморегуляції. Як відомо, подих – енергетична основа мови. Якщо у дитини слабе дихання й взагалі проблеми із дихальною системою, внаслідок чого дитина часто страждає на простудні захворювання, що часто переходять у хронічну форму. Окрім цього, проблеми бронхо-легеневої системи, хронічні захворювання лор-органів значно утруднюють утворення звуків у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Правильна й систематична робота з подихом при гри на сопілці розвиває силу м'язових скорочень, дозволяє активізувати роботу артикуляційного апарата. Можна сміливо сказати, що гра на духових інструментах, зокрема на сопілці – один із засобів, що корегують і зберігають психологічне й фізичне здоров'я дитини. Колективне музикування на уроках музичного мистецтва у початковій школі також вирішує багато психологічних проблем, налагоджує спілкування між учнями, надає позитивний досвід співпраці й отримання насолоди від її результатів. У творчому колективі діти вчаться таким якостям як терпіння, витримка, працелюбність, наполегливість, взаєморозуміння й повагу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, колективне музикування має величезний вплив на особистісні якості й психологічний розвиток дитини, даний вид діяльності сприяє практичному втіленню не тільки творчого

потенціалу, але й, у цілому, гармонізації стосунків дитини з навколишнім світом.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. Баренбойм. – Л.: Музыка, 1984. – 136 с.
2. Бойко А. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації [підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями] / А. Бойко. – К.: ІЗМИ, 1996. – 232 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – СПб: Азбука, 2016. – 448 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К., 1997. – 376 с.
5. Лебедев В. К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі: навч.-метод. посібник зі спеціальності «Музична педагогіка та виховання» [для студентів муз.– пед. факультетів та вчителів музики] / В. К. Лебедев. – Вінниця: Навч.книга, 2004. – 112 с.
6. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М.: Изд – во АН СССР, 1957. – 330 с.
7. Теплов Б. М. Психология и психофизиология индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – М.:МОДЭК, 2009. – 640 с.
8. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: проблемы, суждения, мнения (пособие для учащихся муз. отделений педвузов и консерваторий) / Г. М. Цыпин. – М.: Интерпракс, 1994. – 384 с.

REFERENCES

1. Barenboim, L. (1984). *Muzikalnaia pedahohyka u uspolnytelstvo*. [Musical pedagogy and performance]. Moscow.
2. Boiko, A. (1996). *Onovlena paradyhma vykhovannia: shliakhy realizatsii (pidhotovka vchytelia do formuvannia vykhovuiuchykh vidnosyn z uchniamy)*. [Updated paradigm of upbringing: ways of realization [preparing a teacher to form a training relationship with students]]. Kyiv.
3. Vihotskyi, L. S. (2016). *Psykhohohyia yskusstva*. [Psychology of art]. SPb.
4. Noncharenko, S. (1997). *Ukrainskyi*

pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv.

5. Lebediev, V. K. (2004). *Vykorystannia narodnykh muzychnykh instrumentiv u zahalnoosvitnii shkoli: navch.– metod. posibnyk zi spetsialnosti «Muzychna pedahohika ta vykhovannia» (dlia studentiv muz.– ped. fakultetiv ta vchyteliv muzyky)*. [Use of folk musical instruments in general education: teaching method. a manual on the specialty «Music Pedagogy and Education» [for students of music-ped. faculties and music teachers]]. Vinnytsia.
6. Rubynshtein, S. L. (1957). *Bitye u soznanye*. [Being and consciousness]. Moscow.
7. Teplov, B. M. (2009). *Psykhohohyia u psykhofyzyolohyia yndyvudualnykh razlychyi*. [Psychology and psychophysiology of individual differences]. Moscow.
8. Tsipyn, H. M. (1994). *Psykhohohyia muzikalnoi deiatel'nosti: problemy, suzhdeniya, mneniya (posobyie dlia uchashchykhhsia muz. otdeleniy pedvuzov u konservatoryi)*. [Psychology of musical activity: problems, judgments, opinions (manual for students of music. Departments of pedagogical schools and conservatories)]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУРКІНА Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії ЦДПУ імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення навчально-виховного процесу у вищій та початковій школі засобами мистецьких дисциплін, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KURKINA Snezhana Vitalievna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor Centralukrainian Vladimir Vinnichenko State Pedagogic University.

Circle of scientific interests: improvement of the educational process in higher and elementary schools by means of artistic disciplines, history of domestic and foreign pedagogy.

Рецензент – д. п. н. професор Черкасов В. Ф.
Стаття надійшла до редакції 22. 09. 2018 р.

УДК 615.825

МАЛАХОВА Жанна Володимирівна – кандидат наук з фізичної культури і спорту, доцент кафедри медичної реабілітації Донецького національного медичного університету
e-mail: pednauk@ukr.net
ЛОСІК Вікторія Георгіївна – Викладач кафедри фізичного виховання і спорту Донбаської державної машинобудівної академії
e-mail: pednauk@ukr.net

ВІДНОВЛОВАЛЬНО-КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сучасного

суспільства, коли від фізичного й інтелектуального стану молоді залежить